

**Az egyházi reprezentáció
megnyilvánulásai Magyarországon
1800-ig**

**VIII. Lelkiségtörténeti konferencia
Budapest, 2015. április 16–18.**

A konferenciát szervezi az

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

Helyszínek:

Április 16.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar

1088 Budapest, Szentkirályi utca 28–30.

II. János Pál terem (Díszterem)

Április 17–18.

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalom-
tudományi Kar**

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1. (Sophianum)

316. terem

A programfüzetet összeállította: Báthory Orsolya, Kónya Franciska

2015. ÁPRILIS 16. (CSÜTÖRTÖK)

14.00–14.10 A konferenciát megnyitja: **Dr. Varga Lajos** váci segédpüspök, az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ igazgatója, Vác–Budapest

1. szekció

14.10–14.40 **Pálffy Géza** MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, tudományos tanácsadó, Lendület kutatócsoport-vezető, Budapest

Küzdelem a király- és királyné-koronázás jogáért a kora újkori Magyarországon

14.40–15.00 **Hende Fanni** MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Budapest

A magyar királykoronázás egyházi szertartása a 18. században

15.00–15.30 vita és kávészünet

2. szekció **elnök: Kilián István**, professor emeritus, Miskolci Egyetem BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

15.30–15.50 **Rokay Zoltán**, egyetemi tanár, PPKE HTK, a Keresztény Bölcséleti Tanszék vezetője, Budapest

Pietro Metastasio „komoly” darabjai Patachich Ádám nagyváradi püspök színpadán, és annak szomorú vége (Adalék)

15.50–16.10 **Czibula Katalin**, habil. főiskolai docens, ELTE BTK, Budapest

Metastasio a magyar egyházi reprezentációban

16.10–16.30 **Medgyesy S. Norbert**, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Történettudományi Intézet, Piliscsaba

A 18. századi jezsuita és piarista iskolai színművészet főpapi mecénásai

16.30–17.00 vita és kávészünet

3. szekció **elnök: Ajkay Alinka**, egyetemi docens, PPKE BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Piliscsaba

17.00–17.20 **Papp Ingrid**, tudományos segédmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, Reneszánsz Osztály, Budapest

Egy felső-magyarországi könyvműhely szerepe a 17. századi lutheránus reprezentációban

17.20–17.40 **Hevesi Andrea**, tudományos segédmunkatárs, SZTE, Magyar Irodalom Tanszék, Szeged

Az egyházi reprezentáció és az önreprezentáció kapcsolata a 16–17. századi protestáns gyülekezeti énekeskönyvekben – Egy különös példa: a 17. század végi kolozsvári unitárius nyomda

17.40-18.00 vita

2015. ÁPRILIS 17. (PÉNTEK)

4. szekció **elnök: Forgó András**, habil. egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Történettudományi Intézet, Piliscsaba

9.30–9.50 **Szelestei N. László**, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba/kutatócsoport-vezető, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Esterházy Imre hercegprímás aranymiséje (1738)

9.50–10.10 **Görög Dániel**, PhD-hallgató, ELTE BTK, Budapest

Bakócz Tamás érsek reprezentációs eszköztára

10.10–10.30 **Báthory Orsolya**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Az esztergomi érsekek főispáni kinevezésének reprezentációs elemei

10.30–11.00 *vita és kávészünet*

5. szekció elnök: **Orlovsky Géza**, tanszékvezető, ELTE BTK, Régi Magyar Irodalom Tanszék

11.00–11.20 **Hubert Ildikó**, irodalomtörténész, Budapest

Egyházi- és világi főméltóságokról/ főméltóságokhoz írt köszöntő versek képi világa

11.20–11.40 **Bíró Csilla**, OSZK, Régi Nyomatványok Tára, Budapest

Esterházy Pál nádorrá választása és „a tizenkét István nevű hős”

11.40–12.00 **Szádoczki Vera**, tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

A rendi bétkőznapok ábrázolása a jezsuita költészetoktatásban

12.00–12.15 *vita*

12.15–13.30 *ebédszünet*

6. szekció elnök: **Terdik Szilveszter**, művészettörténész, Iparművészeti Múzeum, Ötvös Gyűjtemény, Budapest

13.30–13.50 **T. Orgona Angelika**, történész-szakmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

A Pannonhalmi Főapátság kora újkori pecsétnyomói

13.50–14.10 **Kiss Erika**, művészettörténész-szakmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

A Pécsi Püspökség 18. századi ötvösművei

14.10–14.30 **Horváth Sándor**, osztályvezető, Savaria Múzeum, Szombathely/Narda

Reprezentálás öltöztetős szobrokkal a körmeneteken – A Győri (Szombathelyi) Egyházmegye 18. század közepi példáján

14.30–15.00 *vita és kávészünet*

7. szekció elnök: Farkas Gábor Farkas, OSZK, Régi Nyomtatványok Tára, Budapest

15.00–15.20 **Kónya Franciska**, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Magyar nyelvű esküvői beszédek és köszöntők a 16–18. századból

15.20–15.40 **Szvorényi Róbert**, OSZK, Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások Osztálya, Budapest

Pongrácz György Centuria chronographicorum című műve

15.40–16.00 **Maczák Ibolya**, tudományos főmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Keresztély Ágost temetése

16.00–16.20 **Déri Eszter**, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba / tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

„Az örökké valóság háza” – Esterházy Imre temetése

16.20–16.50 vita és kávészünet

8. szekció elnök: Medgyesy S. Norbert, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Történettudományi Intézet, Piliscsaba

16.50–17.10 **Bán Izabella**, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Egyházi és világi reprezentáció megjelenése a társulati imakönyvekben

17.10–17.30 **Szuly Rita**, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Társulati reprezentáció a nyugat-dunántúli szabad királyi városokban a 18. század első felében

17.30–17.50 **Kádár Zsófia**, tudományos segédmunkatárs, ELTE BTK, Történeti Intézet, Budapest

Fundatores et benefactores: jezsuita intézmények alapítói és jótevői a rendi emlékezetben a 17. századi Magyar Királyságban

17.50–18.10 vita

2015. ÁPRILIS 18. (SZOMBAT)

9. szekció elnök: Gábor Csilla, egyetemi tanár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár

9.30–9.50 **Tüskés Anna,** tudományos segédmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, Budapest
A nagyszombati Szent Miklós székesegyház kegyképének tisztelete

9.50–10.10 **Barna Gábor,** egyetemi tanár, tanszékvezető, SZTE, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék / kutatócsoport-vezető, MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged
Kegykép-koronázások a 17–18. században és utána

10.10–10.30 **Tornay Krisztina,** vezető, Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium, Debrecen
Egy katolikus férfi szerzetesrend spirituális önértelmezése – A jászói premontréi-ek templomának barokk újjáépítése

10.30–11.00 vita és kávészünet

10. szekció elnök: Barna Gábor, egyetemi tanár, tanszékvezető, SZTE, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék / kutatócsoport-vezető, MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

11.00–11.20 **Lipp Mónika,** művészettörténész, Főegyházmegyei Múzeum, Eger
Egyházi reprezentáció Egerben Erdődy Gábor és Barkóczy Ferenc püspökök idejében

11.20–11.40 **Dóbké Agnes,** PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba
Barkóczy Ferenc érseki reprezentációja

11.40–12.00 **Kökényesi Zsolt,** PhD-hallgató, ELTE BTK, Budapest
Magyar főpapok jelenléte és reprezentációja a bécsi udvarban 1711 és 1765 között

12.00–12.30 vita és kávészünet

11. szekció: elnök: Hargittay Emil, egyetemi tanár, intézetvezető, PPKE BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Piliscsaba

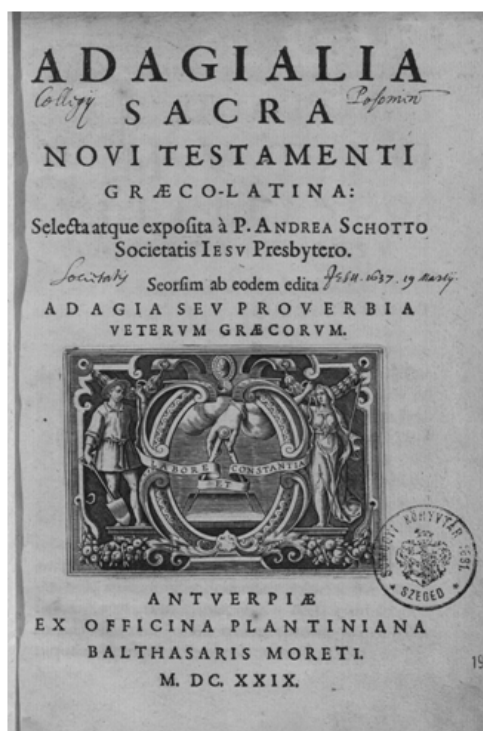
12.30–12.50 **Bogár Judit**, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Piliscsaba / tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest
Pázmány Péter Imádságos könyvének kiadásai és a reprezentáció

12.50–13.10 **Ruszkai Zsófia**, MA-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba
Ludovico Antonio Muratori és az „igazság szeretete”

13.10–13.30 **Horváth Mária**, tudományos segédmunkatárs, SZTE, Magyar Irodalom Tanszék, Szeged
Pázmány Péter magánkönyvtárának újabban azonosított kötetei

13.30–13.45 *vita*

13.45–13.55 Zárszó

ÖSSZEFOGLALÓK

Barna Gábor, egyetemi tanár, tanszékvezető, SZTE, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék / kutatócsoport-vezető, MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged
Kegykép-koronázások a 17–18. században és utána

A kegyképek megkoronázása búcsújáró helyeinken a tisztelet erősségének megnyilvánulása. A koronázás szokása a középkorban indult el, gyakorivá a barokk vallási kultúrájában és ünnepi pompájában vált, de napjainkig megfigyelhető. Általában a kegyhelyek valamilyen különleges alkalmához, eseményéhez kötődik: translatiókhöz, jubileumokhoz. Az előadás a történelmi hazai megkoronázott kegyképeit és kegy-szobrait veszi számba, s – amennyire a források megengedik – a koronázási ünnepeket is bemutatja.

Bán Izabella, PhD-hallgató, PPKÉ BTK, Piliscsaba
Egyházi és világi reprezentáció megjelenése a társulati imakönyvekben

Az egyházi és világi reprezentáció sajátos megnyilvánulási formája, adott esetben összefonódása jelenik meg a vallásos társulatok esetében. A társulatok alapítását, működését vagy kiadványainak megjelenését egy-egy tehetősebb személy támogatja, amiről a kongregációk különböző formában beszámolnak, említést tesznek. Egy-egy társulat is igyekszik a világ felé is kifejezni magát például körmenetekben, saját oltár felállításával és egyéb tevékenységekkel. Ezeket a reprezentatív megnyilvánulásokat gyakran megemlítik a nyomtatványok, olykor hosszabb leírásokat is találunk a különböző társulati imakönyvekben, kézikönyvekben. Előadásomban ezeket a szövegeket igyekszem számba venni és rendszerezni.

Báthory Orsolya, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Az esztergomi érsekek főispáni kinevezésének reprezentációs elemei Az esztergomi érsekek 1270-től egyben Esztergom vármegye örökös főispánjai is voltak, ez utóbbiak között elsőként nyerve el ezt a hivatalt. Előadásomban a főispáni kinevezés szertartásának reprezentációs elemeivel, kiemelten Batthyány József hercegprímás beiktatási ceremóniájával foglalkozom.

Bíró Csilla, OSZK, Régi Nyomtatványok Tára, Budapest
Esterházy Pál nádorrá választása és „a tízenkét István nevű hős”

Csete István jezsuita hitszónok (1648–1718) két dicsőítő művet is alkotott Esterházy Pál nádorrá választása alkalmából. A két Nagyszombatban megjelent latin nyelvű nyomtatvány – az *Affectus universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae* (RMK II. 1488) és a *Duodecim Stephani Heroes Ungariae* (RMK II. 1490) – a panegyricus műfajának sajátos, kreatív formái. Az előbbi versfüzérben Magyarország különböző rendjei fejezik ki hódolatukat az új nádor előtt, dicsőítő ódákkal kibővítvé. Az utóbbi pedig tízenkét István nevű magyar hőst bemutató verses életrajzgyűjtemény, melyben az életrajzokhoz egy-egy tematikus, az életrajz jelentősebb elemét kiemelő óda kapcsolódik. A nyomtatványokban közös a szövegek hasonló elrendezése, forrásaik lábjegyzetben való közlése, az összefüggő, előre megtervezett kompozíció, az úgynevezett lapidáris stílus, az antik reminiscenciák. Szintén mindkét mű közös vonása, hogy a dicsőített személy

címerének egy-egy eleme köré épül fel. Előadásomban a két, egyelőre kevés figyelemre méltított mű bemutatásán keresztül a jezsuita laudáció jellegzetességeit szeretném ismertetni.

Bogár Judit, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Piliscsaba / tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Pázmány Péter Imádságos könyvének kiadásai és a reprezentáció

Pázmány Péter *Imádságos könyve* 1606-os első megjelenésétől a 19. század végéig harmincnál több kiadásban látott napvilágot. A kiadások többségében ajánlás is található, amelyekben számos reprezentációs célt szolgáló elem (toposzok, szimbólumok, retorikai és tipográfiai eszközök, címerek, metszetek stb.) szerepel. Az előadás azt vizsgálja, hogyan használják fel ezeket az ajánlások szerzői Pázmány Péter, a katolikus egyház és a mecénások dicsőítésére, és milyen összefüggések figyelhetők meg az egyes kiadások ajánlásai közt.

Czibula Katalin, habil. főiskolai docens, ELTE BTK, Budapest

Metastasio a magyar egyházi reprezentációban

Az előadás Metastasiónak a magyar egyházi művészetben, elsősorban drámaírásában és színházművészetében betöltött szerepét vizsgálja. Pietro Metastasio 1740 és 1780 között a bécsi császári udvar meghatározó alakja volt, mind III. Károly császár, mind Mária Terézia udvari ünnepségeinek egyik szervezője. Műveinek bemutatói a császári udvar jeles eseményeihez kapcsolódtak, közvetetten ugyan, de erős didakiszissal foglaltak állást az uralkodói udvar kérdéseiben, ugyanakkor alkalmasak voltak arra, hogy számos további európai uralkodói udvar is műsorára tűzze ezeket a szövegeket. Ennek a kulturális beágyazottságnak egyenes következménye, hogy a magyar egyházi főméltóságok udvari életében, illetve a reprezentációban élen járó szerzetesrendek ünnepségeiben is gyakran fordultak elő Metastasio szövegei, több műfajban is. Számos adat és jó néhány fennmaradt szöveg bizonyítja ezt a népszerűséget. Ez alkalommal az adatok összesítésére, elemzésére és a szövegek reprezentációban betöltött szerepük szerinti értékelésére tesz kísérletet az előadás.

Déri Eszter tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

„Az örökké valóság háza” – Esterházy Imre temetése

A bőséges levéltári forrásoknak köszönhetően egyre többet tudunk az Esterházy család 17. századi temetkezéseiről. Előadásom az eddigi ismeretekhez kíván hozzájárulni egy 18. századi részlettel, Esterházy Imre hercegprímás (1663–1745) temetési rendjének ismertetésével.

Dóbké Ágnes, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Barkóczy Ferenc érseki reprezentációja

Előadásomban Barkóczy Ferenc érsek reprezentációját mutatom be, esztergomi éveinek legfontosabb állomásain keresztül. A Prímási Levéltárban található dokumentumok alapján azokat a legfontosabb eseményeket ismertetem, amelyeken Barkóczy az 1761–1765 közötti években részt vett. Az érseki reprezentációhoz hozzátartoznak a városban elkezdett építkezései. Az érsekség székhelyét Pozsonyból Esztergomba akarta áthelyezni. Mária Terézia visszaadta az esztergomi Várhegyet Barkóczynak, aki körlevélben tette közzé, hogy újra felépítteti a székesegyházat, így visszaköltözik az érsekség. Jelképes mondanivalóval bírt az is, hogy az érseki palliumot az eddigi szokással ellentétben a Barkócz-kápolnában vette át. A szorosan az építke-

zéshez kötődő iratok és tervrajzok mellett fennmaradt számos gratulációt és anyagi felajánlást tartalmazó levél, amelyet az érsekség visszaköltöztetésének alkalmából írtak Barkóczyrnak. Ezekből néhányat kiemelve bemutatom hogyan fogadták az új érsek nagyszabású terveit, milyen módon támogatták a kezdődő építkezéseket.

Görög Dániel, PhD-hallgató, ELTE BTK, Budapest

Bakóczy Tamás érsek reprezentációs eszköztára

Bakóczy Tamás, Esztergom jobbágyi származású érseke 1512 januárjában nagy kísérettel és még nagyobb reményekkel utazott Rómába. A látogatás célja az volt, hogy elérje, a bíborosi testület őt válassza meg II. Gyula pápa utódjának. Ehhez viszont meg kellett szereznie a vele rivalizáló bíborosok bizalmát, nagyra becsülését, és be kellett mutatnia saját alkalmasságát a pápai trónra. Az előadás első célja számba venni, hogy milyen reprezentációs eszközöket vonultatott fel Bakóczy Tamás római tartózkodása alatt, különös tekintettel az ünnepélyes bevonulására. Továbbá kísérletet teszek arra, hogy az érsek által felvonultatott látványosságok szimbolikus üzeneteit értelmezsem, mind az érsek, mind a lenyűgözni kívánt rómaiak szempontjából. Más hasonló események, követjárások, bíborosi fogadások reprezentációs anyagának összevetésével kiderülhet, milyen benyomást tett Bakóczy a rómaiakra és a bíborosokra, nem keltette-e a faragatlan újjagdag idegen benyomását.

Hende Fanni, MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Budapest

A magyar királykoronázás egyházi szertartása a 18. században

A 18. században a magyar királykoronázás egyházi részét az esztergomi érsek alapján véve a *Pontificale Romanum* szertartáskönyv szerint végezte, tehát a katolikus egyház egyetemes rendjébe illeszkedve. A szertartásrenden azonban a politikai reprezentáció is nyomot hagyott. Előadásomban III. Károly és Mária Terézia koronázásának elemeit vetem össze a római szertartáskönyvvel, a liturgiabeli eltéréseket vizsgálva. Egyrészt bemutatom a középkorban már kialakult különbségeket, másrészt arra fókuszálok, hogy a fent említett két uralkodó koronázásakor milyen eltérések mutatkoztak a főpapi szertartáskönyvben rögzített rendhez képest, valamint milyen módosító elképzelések merültek fel a koronázások előkészítése során.

Hevesi Andrea, tudományos segédmunkatárs, SZTE, Magyar Irodalom Tanszék, Szeged

Az egyházi reprezentáció és az önreprezentáció kapcsolata a 16–17. századi protestáns gyülekezeti énekeskönyvekben – Egy különös példa: a 17. század végi kolozsvári unitárius nyomda

A 16–17. századi protestáns énekeskönyvek, ima-énekeskönyvek kiadását a legtöbb esetben az egyházon kívül tehető polgárok vagy nemesek is támogatták. Erről egy-egy énekeskönyv előszavából, dedikációjából szerezhetünk tudomást. Előadásom az előszavakon keresztül értelmezi a kiadásokat támogató nemesi és polgári kezdeményezéseket, s arra igyekszik rámutatni, hogy az énekeskönyv-kiadások támogatásának milyen önreprezentatív vonatkozásai lehettek. Az énekeskönyv-kiadások általi önreprezentáció egy sajátos formája az, amelyet 1697 körül Kmita Andrásné képvisel. A fennmaradt adatok ismertetéséből kiderül, hogy Kmitánének az unitárius nyomda helyreállításában, újrászervezésében is nagy szerepe volt. A támogatói szerep tehát az előző hagyományhoz képest annyiban változik, hogy az önreprezentáció már konkrét anyagi haszonnal járhat a nyomda létrejötte miatt.

Horváth Mária, tudományos segédmunkatárs, SZTE, Magyar Irodalom Tanszék, Szeged
Pázmány Péter magánkönyvtárának újabban azonosított kötetei

A közelmúltban több, Pázmány Péter magánkönyvtárából származó könyv is felbukkant. A köteteket egyértelműen azonosítja a „Collegij Posoniensis Societatis Jesu 1637. 19. Martij.” bejegyzés. A megkezdett kutatást folytattam, s találtam eddig ismeretlen könyveket. A tizen-négy mű tizenhárom kötetben, három különböző könyvtárban lelhető fel. A könyvek vándorlásának útját, illetve annak egy részét ismertetem előadásomban. A műveket és szerzőjüket bemutatva utalok Pázmány életművére, illetve magára az érsek könyvtárára is.

Horváth Sándor, osztályvezető, Savaria Múzeum, Szombathely/Narda
Reprezentálás öltöztetős szobrokkal a körmeneteken – A Győri (Szombathelyi) Egyházmegye 18. század közepi példáján

A reprezentáció látványos formáját képezték a körmeneteken, valamint más egyházi szertartások vonulásain használt kellékek. E kellékek – a tárgyak jellege szerint – néhány csoportba sorolhatók: keresztek, feszületek; zászlók; fáklák, gyertyák, lámpák; (öltöztetős) szobrok; egyebek: pajzsok, epitáfiumok, halotti koronák, töviskoronák, „Jézus Szíve” stb. Ezek elterjedéséről, szerepéről és egyéb jellemzőiről adunk áttekintést a Győri Egyházmegye területéről, illetve szűkebben a későbbi Szombathelyi Egyházmegye részéről – elsősorban – a 18. század közepén Batthyány József által készített egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján. A tárgyakkal való megragadhatóság érdekében természetesen napjaink még élő gyakorlatára is kitekintünk. Ez azért is szükséges, mert a nagyon korai darabok a II. József-féle egyházi reform következtében megsemmisültek, s legfeljebb néhány kivételes darab menekülhetett meg például a tűzbevetéstől. A téma kapcsán fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy pusztán a reprezentációt szolgálták-e ezek a kellékek, vagy volt-e más funkciójuk, szerepük is a lelkeségben.

Hubert Ildikó, irodalomtörténész, Budapest
Egyházi- és világi főméltóságokról / főméltóságokhoz írt köszöntő versek képi világa

Előadásomban azt vizsgálom, hogy neves egyházi személyeket köszöntő versek milyen sajátos stíluselemekkel rendelkeznek, a bennük használt képrendszer miben különbözik (különbözik-e) a világiakhoz írott társaikétól. Mennyiben határozzák meg az egyházi viszonyok a költői, fiktív világot, hogyan illeszkednek a feudális hierarchiát megillető, nem költői szókincshez? Kimitathatóak-e liturgiával való kapcsolatok, ismerjük-e a köszöntés módozatait?

Kádár Zsófia, tudományos segédmunkatárs, ELTE BTK, Történeti Intézet, Budapest
Fundatores et benefactores: jezsuita intézmények alapítói és jótéevői a rendi emlékezetben a 17. századi Magyar Királyságban

Előadásom célja, hogy a jezsuita rendházak magyarországi alapítóiról és jótéevőiről egy összképet adjon. Az osztrák rendtartomány központi levéltárának pusztulása ellenére a jezsuita éves jelentések (litterae annuae), a provincia levéltárának töredékei és a kollégiumok fennmaradt iratanyaga a kutatók számára sok meglepetést tartogatnak még. Ezúttal az éves jelentések adatai és egy eddig csaknem teljesen ismeretlen, a provincia rendházainak alapítóit és jótéevőit bemutató, 1675-ben készült kézirat alapján törekszem számba venni a Jézus Társaságát anyagilag támogató társadalmi csoportokat. A jótétemények jellegét (pénz-, birtok-, tárgyadományok, alapítványtettek stb.) igyekszem a jótéevők egyes csoportjaihoz (fő- és középpapság, arisztokrácia, köznemesség, városi polgárság, katonai elit) kötni. A források a rendi emlékezet meg-

alkotásának folyamatába is bepillantást engednek: kiket tartottak legfontosabb jótévőiknek, és mire volt szükség a fundátorok kiváltságos csoportjába való bejutáshoz. Mindez a Jézus Társasága és a Magyar Királyság társadalmának sokrétű összefonódását érzékelteti, és egy kölcsönös lelki és anyagi előnyökkel járó mechanizmust sejtet: a jezsuita reprezentáció részei voltak maguk az alapítók és jótévők, míg az alapítók és jótévők reprezentációjának a jezsuita intézmények váltak részeivé.

Kiss Erika, művészettörténész-szakmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

A Pécsi Püspökség 18. századi ötvösművei

A Pécsi Püspökség kincstárának – oltárfelszereléseinek, ereklyekincsének, a paramentumoknak – ugyanaz a sors jutott, mint a Magyar Királyság szinte összes középkori egyházi gyűjteményének: nyom nélkül tűnt el a Mohácsot követő évszázadban. A püspökség 18. századi újjászervezése, illetve újjáépítése idején került sor a liturgikus felszerelések pótlására. A század három meghatározó püspöke [Franz Wilhelm Nesselrod (1704–1732), Berényi Zsigmond (1740–1748) és Klimó György (1751–1777)] idején akkumulálódott barokk kincstár elsőrangú középeurópai ötvösműveket tartalmaz. A 18. századi magyarországi főpapi mecénatúra e jelentős, de a kutatás számára szinte ismeretlen csoportját szeretném bemutatni előadásomban.

Kónya Franciska, tudományos munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Magyar nyelvű esküvői beszédek és köszöntők a 16–18. századból

Ha korabeli esküvővel kapcsolatos szövegeket keresünk, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy mennyire csekély számú magyar nyelvű esküvői beszéd és prédikáció maradt ránk. Ezzel szemben a barátok, ismerősök által írt lakodalmi köszöntőkből bőségesen szemezgethetünk. Előadásomban e két szövegtípus jellegzetességeit ismertetve vizsgálom az egyházi és világi reprezentáció egyidejű jelenlétét az esküvői ünneplésben. Kérdéseim: milyen útravalóval látja el az ifjú párt a korabeli pap/prédikátor (mit emel ki a házaselet értékei, feladatai közül); milyen társadalmi, kapcsolati hálóra következtethetünk az esküvői köszöntők címzettjeit és feladóit vizsgálva?

Kökényesi Zsolt, PhD-hallgató, ELTE BTK, Budapest

Magyar főpapok jelenléte és reprezentációja a bécsi udvarban 1711 és 1765 között

A magyar főpapok 18. századi reprezentációja – jelentősége ellenére – alig ismert témakörnek számít, a bécsi udvarban betöltött szerepükről pedig még kevesebbet tudunk. A magyar arisztokraták bécsi integrációjával foglalkozó doktori kutatásommal kapcsolatban találkoztam ezzel a problémával, és szembesültem azzal, hogy a magyar főpapok milyen gyakori vendégek voltak a császári-királyi udvarban. A referátumban – a Főudvarmesteri Hivatal Zeremonialprotokollköteteteire, a Wienerisches Diariumra, (a korszak második felétől) Khevenüller naplójára és más udvari forrásokra támaszkodva – szeretném felvázolni a magyar püspökök és érsekek szerepét, jelenlétét és megítélését az udvar reprezentációs terében. A főpapok császárvárosi látogatásainak rendszerességét, udvari tevékenységüket, szerepüket venném górcső alá. A vizsgálat fókuszában elsősorban a magyar arisztokrata családokból kikerült püspökök állnak, többek között gr. Csáky Imre, gr. Erdődy Gábor Antal, gr. Esterházy Imre vagy gr. Zichy Ferenc, az indigenák (mint Althann váci püspök) személye nem képezik a kutatás tárgyát.

Lipp Mónika, művészettörténész, Főegyházmegyei Múzeum, Eger

Az előadás elsősorban a szimbolikus cselekedetek és a szimbólumok használatának bemutatására törekszik. Erdődy Gábor püspök esetében az uralkodóktól kapott értékes ajándékokat és az egri irgalmasok kórházának megalapítását vizsgáltuk. Egy, a rendalapító Istenes Szent János életében történt fontos csodára utalt vissza az alapító püspök gesztusa. Utóda, Barkóczy Ferenc püspök nevéhez fűződik az új püspöki főiskola megnyitása 1754-ben és a minorita templom alapkövetétele 1758-ban. Az ünnepélyes események korabeli részletes leírása (többek között a díszében feltalált édességek is jelképes tartalmakat jelenítettek meg) mellett fennmaradt még egy színezett tollrajz 1749-ből, amely az egri püspök és kísérete megérkezését ábrázolja Eperjesre.

Maczák Ibolya, tudományos főmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Keresztély Ágost temetése

Keresztély Ágost esztergomi érsek utolsó éveit a máriavölgyi kolostorban töltötte, de élete végén a császár parancsára részt vett a birodalmi gyűlésen. Innen visszatérőben, Regensburgban halt meg, 1725-ben. Testét először Újfalun, azután pedig Pozsonyban, a Szent Márton templom alatti sírboltban helyezték el. Előadásom az eseményeket a rendelkezésre álló sokszínű forráscsoport tükrében mutatja be.

Medgyesy S. Norbert, egyetemi adjunktus, PPKE BTK, Történettudományi Intézet, Piliscsaba

A 18. századi jezsuita és piarista iskolai színjátszás főpapi mecénásai

A jezsuita és piarista gimnáziumokban a 18. század során bemutatott több, elsősorban vallási és történeti témájú színdarabnak főpapi mecénása volt. A korabeli drámaprogramok tanúsága szerint elsősorban Keresztély Ágost, Padányi Bíró Márton, Esterházy Imre, Barkóczy Ferenc és Kollonitz László tevékenységét emelhetjük ki ezen a téren. Az előadásban tisztázzuk: a bemutatott drámák valós és allegorikus cselekménye, továbbá előadásuknak időpontja és helyszíne milyen formában kötődik a mecénás személyéhez, alkotásaihoz, élete addigi eseményeihez, továbbá fő- és középnyemes ősei cselekedeteihez, illetve mindez hogyan kapcsolódott össze a világi reprezentációval?

Pálffy Géza, tudományos tanácsadó, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet / Lendület kutatócsoport-vezető, Budapest

Küzdelem a király- és királyné-koronázás jogáért a kora újkori Magyarországon

Az előadás az elmúlt évek újabb kutatásai alapján egy különleges politikai-hatalmi és ceremóniális küzdelemsorozatba kalauzolja el a hallgatóságot. Egyrészt azt vizsgálja, hogy a 16–17. században milyen küzdelem zajlott a magyar egyházi és világi elit vezetői, az esztergomi érsek és a nádorok között a magyar uralkodókoronázásokon a koronázás kizárólagos jogának megőrzésért, illetve a koronázás aktusában való aktívabb részvételért. Másrészt bemutatja azt is, hogy az esztergomi érsek miként voltak képesek a teljes újkor folyamán megőrizni a királyné-koronázási misék celebrálásának jogát, nevezetesen az azt több ízben maguknak követelő veszprémi püspökökkel, a magyar királynék egykori kancellárjaival szemben. A referátum jelezni szeretné azt is, hogy a diétákon nemcsak az udvar és a rendek álltak gyakran egymással szemben, hanem még a magyar rendek legfőbb vezetői, sőt az egyes rendi státusok legkiemel-

kedőbb személyiségek között is gyakran zajlott küzdelem akár még a szimbolikus-hatalmi politika területén is.

Papp Ingrid, tudományos segédmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, Reneszánsz Osztály, Budapest

Egy felső-magyarországi könyvműhely szerepe a 17. századi lutheránus reprezentációban

A fehérhegyi csatát követően a Cseh- és Morvaországban élő evangélikus nemesi és polgári réteg hazájának elhagyására kényszerült, és cseh exulánsok árasztották el a határ menti területeket. Felső-Magyarországra két hullámban, 1625-ben és 1627–1628-ban érkeztek menekültek. Ők 1636-ban Szenicén nyomdát alapítottak, amely 1637–1654 között Trencsénben, majd Zsolnán működött. Kiadványaik vallási célokon túl az evangélikus egyház, a magyar főurak és az evangélikus polgárság egymást erősítő reprezentációját is szolgálták. Mindez tetten érhető az 1704-ben Zsolnán nyomtatásban megjelent halotti prédikációban, amelyet Daniel Krman zsolnai prédikátor mondott el a nyomdatulajdonos, Ján Dadan tiszteletére. A prédikátor beszél a nyomdász példaértékű kegyességi életvezetéséről, a nyomdáról mint az uralkodót, a főrangú pártfogókat és az evangélikus polgárság igényeit kielégítő intézményről, a könyvről mint a nyomdász keze munkájáról és mint az üdvözülés egyedüli forrásáról. Előadásomban azt a kivételes helyzetet kívánom bemutatni, hogy a protestáns polgári körök reprezentációját évtizedeken át végző nyomda a gyászbeszédben maga is a reprezentáció tárgya lesz azáltal, hogy a prédikátor a könyvnyomtatásnak a reformáció terjedésében és a protestáns kegyesség érvényesülésében való szerepére egészen Lutherig visszanyúló toposzrendszerrel figyelmeztet.

Rokay Zoltán, egyetemi tanár, PPKE HTK, a Keresztény Bölcséleti Tanszék vezetője, Budapest

Pietro Metastasio „komoly” darabjai Patachich Ádám nagyváradi püspök színpadán, és annak szomorú vége (Adalék)

Patachich Ádám nagyváradi püspöki udvarában élénk zenei és színházi élet zajlott. Csúcspontot jelentett minden évben a püspök névnapja. A zenedarabok szövegét nem egy esetben Pietro Metastasio bécsi udvari költő művei szolgáltatták. A névnap rendezvények azonban végzetesek lettek a püspöki udvar zenés életére nézve.

Ruszkai Zsófia, MA-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Ludovico Antonio Muratori és az „igazság szeretete”

Muratori 1744 és 1749 között adta ki *Annali d'Italia* című 12 kötetes művét, melyben a német-római császárok és a pápák uralkodásának idejével feltüntetve mutatja be évenként a fontosabb, elsősorban politikai eseményeket. Az előadás középpontjában az utolsó két kötet áll, amelyekben a törökök elleni visszafoglaló háborúkról is beszámol. Az ebben megjelenített szemlélyeknek, főleg I. Lipót és Savoyai Jenőnek hőstetteit jeleníti meg, de mellettük megemlékezik Sobieski János és Zrínyi Miklós (a költő és hadvezér) bátorságáról is. A modenai pap a sikerek és a kudarcok bemutatása mellett szintén nagy hangsúlyt fektet a pápák aktivitására és segítőkészségére. Nagy odafigyeléssel jeleníti meg a „jó és a rossz” pápa alakjait, mikor VII. Sándor tékozló életmódját és XI. Ince a kereszténység védelmére kelt fáradhatatlan igyekezetét mutatja be. A 17. század utolsó harmadától egészen 1739. szeptember közepéig a bécsi udvarnak állandó készültségben kellett lennie, ezekről a további erőfeszítésekről is beszámol művében, melyek között Thököly Imre alakja is szerepel.

Muratori az „igazság szeretetének” megfelelően törekedett a múlt eseményeinek bemutatására és az állandó pártatlanságra. Azonban ennek ellenére mégis érték kritikák: a kötetekkel párhuzamosan egy névtelen szerző írásai jelentek meg, melyekben elsősorban a pápák és a német-római császárok megjelenítése és viszonyának bemutatása miatt bírálja a modenai papot. A névtelen „cenzor” szemtelenkedésnek és gúnyolódásnak vélte a modenai pap által közölt tényeket a nepotizmusról, mely miatt több esetben sem ért el időben a segítség a török hadak ellen.

Szádoczki Vera, tudományos segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

A rendi békézőnapok ábrázolása a jezsuita költészetoktatásban

A jezsuita rend az oktatás során nagy jelentőséget tulajdonított a latin nyelvű alkalmi költészetnek mind a gimnáziumban, mind az úgynevezett repetensképzés során. A diákok megverselték a neves páterek tudományos útjait, bemutatták a verseikben a rend épületeit, ünnepeit, egy új könyvtáralapítást, csillagvizsgáló létrehozását stb. Előadásom során számba veszem, hogy a kolozsvári nemesi konviktus diákjai és a győri kollégium hallgatói milyen egyházi személyeknek, eseményeknek és helyszíneknek állítanak emléket.

Szelestei N. László, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba / kutatócsoport-vezető, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest

Esterházy Imre hercegprímás aranymiséje (1738)

Az előadás megkísérli számba venni az Esterházy Imre aranymiséjéről fennmaradt írásos és nyomtatott emlékeket, ezek alapján az esemény szervezését és körülményeit, kísérő jelenségeit, a kapott ajándékokat.

Szuly Rita, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

Társulati reprezentáció a nyugat-dunántúli szabad királyi városokban a 18. század első felében

A vizsgálat fókuszában elsősorban a jezsuita rend gondozásában működő laikus vallásos társulatok, kiemelten a Mária-kongregációk és az Agonia Christi társulatok állnak, Győrött, Sopronban és Kőszegen a 18. század első felében. A vizsgálat – ahol a források ezt lehetővé teszik – kiterjed az egyházi, plébániai reprezentációs formákra is. Az előadás arra a kérdésre keresi a választ, hogy miben állt a társulati reprezentáció, milyen tipikus megnyilvánulási formái voltak, s mindez milyen viszonyban állt a „hivatalos” egyházi reprezentációval.

Szvorényi Róbert, OSZK, Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások Osztálya, Budapest

Pongrátz György Centuria chronographicorum című műve

Az előadás témája Pongrátz György (1672-től váci püspök) *Centuria chronographicorum* című műve, annak nyomtatott változata, amely Nagyszombatban, 1673-ban jelent meg (RMK II 1324a), és pazarul illusztrált kézírata, amit az Österreichische Nationalbibliothek őriz (a Cod. Min. 7 Han jelzet alatt). A mű I. Lipót második házassága alkalmából készült, amelyet 1673. október 15-én kötött Claudia Felicitas tiroli főhercegnővel. A nyomtatvány száz kronogrammot és pontos képleírásokat tartalmaz, illusztrációkat azonban nem. A nyomtatványban szereplő leírásoknak megfelelő képek csak a kéziratban szerepelnek. Az előadás ezeket mutatja be, továbbá megkísérel választ adni arra a kérdésre, hogy mi vezethette még a szerzőt művének elkészítésében azon a szándékán túl, hogy gratuláljon az uralkodónak.

T. Orgona Angelika, történész-szakmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
A Pannonhalmi Főapátság kora újkori pecsétnyomói

A pecsét maga a szó szoros értelmében vett *reprezentáció*, mivel körirata és képe egyaránt a pecsétnyomó tulajdonosát hivatott megjeleníteni. A pecsétek vizsgálatának klasszikus korszaka a középkor. A kiváló ötvösök kispasztikaként is felfogható pompás pecsétnyomói ugyan ritkán maradtak fenn, lenyomataik azonban a történelem segédtudományai iránt érdeklődők és a művészettörténészek kedvelt témái közé tartoznak. Ezzel szemben a későbbi, már bővebb forrásadottságokkal bíró korszakok szfragisztikája érdemtelenül háttérbe szorult. A Magyar Nemzeti Múzeum Pecsétnyomó Gyűjteménye hazánk legnagyobb és legértékesebb szfragisztikai gyűjteményeinek egyike, amely számos kiemelkedő egyháztörténeti emléket is tartalmaz. Előadásomban a Pannonhalmi Főapátság 17–18. századi, publikálatlan pecsétnyomó anyagát szeretném bemutatni. A tipáriumok vizsgálata számos izgalmas kérdést vet fel: a pecsétképek főalakjának kiléte például hosszú ideje vita tárgya a szakirodalomban. A pecsétábrák szimbolikája, képi programja és a köriratok elemzése mellett szó esik majd a megrendelők személyéről és a tárgyak múzeumba kerülésének körülményeiről is.

Tornay Krisztina vezető, Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium, Debrecen

Egy katolikus férfi szerzetesrend spirituális önértelmezése - a jászói premontreiek templomának barokk újjáépítése

A jászói premontreiek 1770 körülre építették újjá a középkori kolostor és templomegyüttest, kiváló művészek bevonásával, egységes koncepció alapján. Az tervező építész F. Anton Pilgram, a festőművész Kracker János Lukács, a szobrász Krauss János, a megrendelő pedig a megújuló tartomány erélyes főnöke, Andreas Sauberer (1720-1779). A csodálatos barokk alktáshoz, e „pompás Gesamtkunstwerk”-hez sajátos nézőpontból közelíték: a premontrei szerzetesi lelkiség barokk reprezentációjaként. E rendi közösség gyökerei a korai középkorba nyúlnak, s egészen máig meghatározza Jászó és környéke szellemi-lelki atmoszféráját. Történetének hullámzásaiból újra-meg újra megújulva, önmagát újradefiniálva a folyamatos keresztény szerzetesi spirituális hagyomány egyik hordozója. E hagyomány rendkívüli megjelenítése a barokk épületegyüttes, amelyet 2009-ben restauráltak.

Tüskés Anna, tudományos segédmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, Budapest

A nagyszombati Szent Miklós székesegyház kegyképének tisztelete

Előadásom célja Magyarország egyik legismertebb kegyképének, a nagyszombati Szent Miklós székesegyház Könnyező Szűz Máriájának vizsgálata. A festménymásolatok és kisgrafikai ábrázolások megjelenési formájukat és használatukat tekintve rendkívül sokrétűek: olaj- és üvegképektől kezdve a könyvillusztrációkon át a szentképekig és imalapokig terjednek. A forrásanyag történeti összefüggéseiben, a metszők személyében és fennmaradását illetően szorosan kapcsolódik a műfaj európai hagyományaihoz. Az ábrázolások jelentős részét Magyarországon, vagy magyarországi megrendelésre dolgozó külföldi mesterek készítették, a képek különböző köz- és magángyűjteményekben maradtak fenn. A forrásanyag egyben betekítést enged a különböző nemzetiségi csoportok, vallási és társadalmi rétegek vizuális kultúrájába. A Nagyszombathoz kapcsolódó festészeti és sokszorosított grafikai ábrázolások legfontosabb ikonográfiai jellemzője, hogy megjelenítik a kultusz középpontját alkotó kegyképet, esetleg an-

nak szűkebb vagy tágabb környezetét. Az ikonográfia és a felirat egyértelműen mutatja, hogy a festmény vagy metszet keletkezése, elterjedése és használata szorosan összefügg a kegyhellyel.

A kiadványban szereplő képek sorrendben:

A borítón: *Az Esterházy fiúk temetési menete Nagyszombatban, 1652. november 26-án* (Hans Rudolf Miller és Mauritz Lang metszete). In: SZABÓ Péter, Végtestesség, Bp., Magvető, 27.

II. Mátyás és felesége, Anna. In: Štefan HOLČIK, *Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563–1830*, Bp., Európa, 1986, 26.

I. Lipót megkoronázása, 1655. In: Uo., 31.

Pietro Metastasio (Gregorio Cleter alkotása, 19. század)

Batthyány József esztergomi érsek (<http://mek.oszk.hu>)

Esterházy Imre aranymiséje (1738) alkalmából vert ezüst emlékérem (forrás: mutargy.com)

Baróti Szabó Dávid (forrás: Nemzeti Portrétár, npg.hu)

Keresztély Ágost esztergomi érsek, hercegprímás halottas menete. Részlet. = *Authentische Relation über den Statum morbi, Das Höchst-seelige Ableben und Funeral-Ceremonien, Weyland Seiner Eminenz ... Herrn Christiani Augusti, Der H. Röm. Kirchen Priester-Cardinalis und Erzbischofs zu Gran [...]*, 1725, melléklet. (Maczák Ibolya anyagából.)

Barkóczy Ferenc esztergomi érsek arcképe (Huszár Ferenc egri festő műve, 1768; Heves vármegye székháza, Eger.)

Adagiaalia Sacra Novi Testamenti [...]. Pázmány Péter magánkönyvtárának egyik darabja. (Horváth Mária anyagából.)

Nagyszombati Könyveső Szűz Mária, Szent Miklós székesegyház, Nagyszombat. A kép le-
lőhelye: <http://bucsujaras.hu/nagyszombat/index.html>

